

Vägran att ta till sig fakta påskyndar Svenska kyrkans kris

Yngve Kalin & Eva Hamberg

Svenska kyrkans oförmåga eller oviljan från de styrande att ta till sig relevanta fakta och lyssna på de tydliga varningssignalerna påskyndar hennes kris och marginalisering. Den nuvarande strukturen, som härrör från den tid då medlemskap i Svenska kyrkan var obligatoriskt, kommer inte att kunna bestå när samhället förändras. Strategin att till varje pris försöka behålla medlemmar undergräver hennes trovärdighet, skriver Yngve Kalin, Hyssna, ordförande i Kyrklig samling och Eva Hamberg, religionssociolog och professor i Lund, i denna artikel. Det är dags att vakna upp och inse att »den kyrka som vill vara allt för alla blir till slut en kyrka för ingen.»

DET FINNS I DAG fyra gånger så många kristna som det fanns i världen år 1900. Men det ska tilläggas att den ökningen i grova drag följer den allmänna befolkningstillväxten. Andelen kristna har sedan dess varit ungefär en tredjedel. Om man bryter ner siffrorna världsdel för världsdel så framträder några intressanta mönster. Kyrkan i den s.k. tredje världen har växt och växer explosionsartat. År 1900 bodde 82 procent av världens kristna i Europa och Nordamerika, 1970 var siffran 57 % och i dag 38 %. Intressant är att alltfler av dessa har sina rötter i tredje världen.

Medan kyrkorna på många håll i vår värld alltså växer så det knakar, så går de gamla folkkyrkorna i Europa kräftgång och tappar inflytande i allt snabbare takt. Svenska kyrkan är ett tydligt exempel på denna utveckling och efter relationsförändringen mellan staten och kyrkan år 2000 är villkoren helt annorlunda.

Alltfler av de europeiska staterna beskriver sig som sekulära. De gamla s.k. *Mainline Churches* i dessa länder bär alla på en stor överbyggnad och betraktas av många som en rest från en gången tid och framträder som stora institutioner, som i bästa fall uppfattas som förvaltare av ett kulturarv men med en otidsenlig uppbyggnad. De växande kyrkorna i syd brukar beskrivas som »karismatiska» med visionära och apokalyptiska inslag, med begrepp som andlig krigföring och profetiska budskap. Detta är typiskt för kyrkor av alla konfessioner – från pingstvännen till romerska katoliker. Det som kännetecknar dem är vad man skulle kunna kalla deras »rättframma» bibelläsning, man läser som det står och försöker handla därefter.

En kyrka på reträtt

Svenska kyrkan har successivt förlorat sin dominerande och privilegierade ställning genom medvetna politiska beslut som t.ex. kristendomsämnets avskaffande 1964, det skolämne som var basen för kyrkans undervisning. Samtidigt är det påfallande hur svårt det varit för kyrkan att inse hur beslut som dessa i längden skulle påverka henne och finna vägar att vara kyrka i ett nytt mångkulturellt samhälle.

Det sägs ibland att militärer förbereder sig och övar gång på gång för det förra kriget och inte för det kommande ... Är det kanske det kyrkan gjort när hon krampaktigt hållit fast vid gamla strategier och mönster och inte sett vad som håller på att hända?

Vi tvekar alltså inte att upprepa det vi sagt i flera år, att Svenska kyrkan är en kyrka i kris. Siffrorna talar sitt tydliga språk.

- Medlemstalet minskar snabbt. De senaste tio åren har mer än en halv miljon vuxna lämnat Svenska kyrkan. (Andelen av befolkningen som var medlemmar år 2009 var 71,3%)

- Genom sammanslagningar är antalet församlingar i dag 41 procent färre än för tio år sedan.

- Endast en procent av Sveriges befolkning, eller 100 000, deltar i söndagens gudstjänst i Svenska kyrkans sammanhang.

- Svenska kyrkans självbild med användandet av begreppet folkkyrka blir alltmer problematisk med vikande medlemstal och engagemang. Och hur bra är ordet folkkyrka i det långa loppet? Det klingar gångna tider med nationalism och inskränkthet och vad menar vi med *svenska* kyrkan i det mångkulturella Sverige? Är den bara till för etniska svenskar? Verkligheten ser annorlunda ut. Det vet var och en som besökt en förortsförsamling där det inte är ovanligt att merparten av gudstjänstdeltagarna är invandrare. Har adjektivet blivit viktigare än substantivet?

Den nuvarande verksamheten kommer inte att kunna upprätthållas – alla ekonomiska prognoser talar sitt tydliga språk. Det disponibla egna kapitalet och förväntade intäkter ska ställas i relation till 21903 anställda (11000 i församlingsvårdande uppgifter). Kyrkobyggnaderna blir alltmer problematiska. I *Kyrkans Tidning* kunde man i höstas läsa att c:a 150-200 kyrkor i Växjö stift behöver mögelsaneras till en total kostnad av 6-8 miljoner per byggnad eller 1,3 miljarder! Sanningen är att vi i långa loppet inte har råd med våra kyrkobyggnader som det nu ser ut.

Samtidigt talar man om religionens återkomst, ett nyvaknat andligt intresse, som det skrivs förundrade artiklar och böcker om. Och det gäller även Sverige, där kultur- och samhällsdebatt öppnat för frimodig kristen närvaro och mothugg till den! Men i allt väsentligt går detta Svenska kyrkan förbi.

Krismedvetande saknas

I vilken annan organisation som helst skulle en kriskommission tillsättas och ansvar utkrävas av ledning och styrelser. Så gör nu de politiska partierna som förlorade valet i höstas! Frågan vad som har gått fel ställs och åtgärder vidtas. Men ett verkligt krismedvetande saknas fortfarande i Svenska kyrkan. Man skulle kunna tro att kräftgången och det nyvaknade intresset för religion skulle innebära en självkritik och en vilja att gå tillbaka till sina källor och frimodigt hävda det som är det unika för kyrkan, att hon bär på ett budskap från Gud till varje människa. Nej, det verkar i stället som om lösningen är en förändrad organisation och olika utspel, projekt och kampanjer. En del kallar det medlemsbehållarkampanjer, rätt och slätt!

Svenska kyrkans strategi, att försöka behålla de passiva medlemmarna genom att tona ned det som är kyrkans egentliga budskap och söka erkännande från människor, blir i längden förödande. Genom att försöka vara allt för alla, blir den till slut ingenting för någon.

Svenska kyrkans främsta tillgång är fortfarande hennes breda kontaktnät och öppenhet. Men öppenheten har sina rötter i evangeliet – inte i en organisationsform. Och öppenheten står inte i motsats till tydligheten.

Det är bara en tidsfråga innan nuvarande modell som slogs fast i KO 2000 i grunden kommer att behöva omarbetas. De politiska partierna, som genom kyrkordningen såg sin roll att garantera den demokratiska uppbyggnaden kommer av flera skäl att dra sig tillbaka. Engagemanget är på väg att bli en belastning. De kommer de närmaste åren att tvingas fatta smärtsamma och impopulära beslut om nedläggningar. Att tvingas ta ansvar för impopulära beslut ger knappast positiv PR. Och den förlorade goodwill som detta medför riskerar att drabba inte bara kyrkopolitikerna, utan också deras partier. Den ökande religiösa pluralismen i Sverige medför också att en allt större del av befolkningen helt enkelt inte identifierar sig med *Svenska kyrkan*. Det blir då allt märkligare att riksdagens partier, som där beskriver sig som sekulära också uppträder i kyrkomötet inom en konfession.

Medlemmarna lämnar

Allt tyder på att en allt lägre andel av befolkningen kommer att vara medlemmar i Svenska kyrkan. Detta beror både på aktiva utträden ur kyrkan och på demografiska förändringar som invandringen. Generationsväxlingen medför dessutom att andelen kyrkomedlemmar successivt sjunker. I de åldersgrupper som är födda under 1900-talets första hälft är andelen kyrkotillhöriga fortfarande hög, men dessa åldersgrupper minskar nu och ersätts av nytillkommande generationer, där det långtifrån är självklart att tillhöra kyrkan. Medlemskapet har länge uppfattats som ett uttryck för solidaritet med det svenska samhället och med svenska värderingar. Detta förhållande är nu kraftigt genombrutet genom det som brukar beskrivas som det mångkulturella samhället till vilket svensken nu långsamt anpassar sig.

Dessutom har medlemskapet ofta varitoreflekterat. Fram till 2001 var *den största delen av medlemmarna ovetande om den faktiska kostnaden för medlemskapet*. Varför betala tusentals kronor till något man inte utnyttjar? Det är en dyr begravningsförsäkring!

Svenskarna är, visar alla siffror, ett av världens mest sekulariserade folk, samtidigt som c:a 70 procent fortfarande är kyrkotillhöriga. Detta är i längden en omöjlig kombination. Om medlemsavgiften vore avsevärt lägre, så skulle kanske majoriteten av befolkningen även i fortsättningen stanna kvar. Men om avgiften ligger på den nivå som kyrkan behöver för att finansiera sin verksamhet förefaller ett kraftigt medlemsras vara oundvikligt.

Med andra ord: *Kyrkan är för sin ekonomi och verksamhet helt beroende av den stora majoritet av medlemmar, som inte delar eller praktiserar hennes tro*. Därav den stora rädslan att tappa medlemmar. Av ren självbevaringsdrift måste ledande företrädare för kyrkan försöka att undvika att stöta sig med dessa passiva kyrkotillhöriga. Man söker godkännande och erkännande för kyrkans verksamhet, vilket syns i informationskampanjer o. dyl. där man mer eller mindre vädjar att folk ska fortsätta att vara medlemmar med hänvisning till arbetet inom diakonin, vid katastrofer, bland ungdomar etc. Men detta är bedrägligt tal. Endast en mycket liten summa av de faktiska kostnaderna för verksamheten går till arbete av detta slag. Detta kan en grävande journalist snabbt visa!

Svenska kyrkans hela struktur härrör från den tid då medlemskapet var obligatoriskt. Den kyrka som man skulle kunna kalla folkhemskyrkan eftersom den sammanfaller med folkhemstanken i Sverige är snart historia. Den bygger på att flertalet av befolkningen vill vara och är medlemmar. Redan med den måttliga utträdesfrekvensen på c:a en procent årligen krackelerar mycket av den nuvarande verksamheten eller döljs genom det som har kommit att bli universalbotemedlet nämligen *stordrift* dvs. församlingssammanslagningar, vilket i sig självt innebär en annan kyrka och skapar andra verksamhetsformer, där producent-konsument-perspektivet ytterligare accentueras. Vad blir det av församlingslivet när anställda dyker upp och tillhandhåller religiös service?

Sammanslagningar var länge ett landsbygdsfenomen men vi ser nu också slutet av det som kallades för småkyrkörörelsen med nedläggning av distriktskyrkor i städerna i jakten på besparingar. Nästa steg blir indragningar av tjänster, som kommer att drabba även personer i det direkta församlingsarbetet som pedagoger, assistenter etc. Många av dessa åtgärder kommer i sig själva att marginalisera kyrkan och påskynda kollapsen av nuvarande struktur och verksamhetsformer.

Ökat intresse för religion

Intresset för livsfrågor är säkert lika stort i Sverige som i andra länder, men det verkar inte som om så många förväntar sig att Svenska kyrkan skulle ha svar på dessa frågor. Om detta talas det sällan. I stället verkar det som om rädslan att stöta sig med denna grupp som ännu är medlemmar har paralyserat kyrkan.

Vi menar att här finns en av de viktigaste förklaringarna till folkkyrkans prekära läge. När budskapet om Jesus Kristus som världens Frälsare, tonas ned och ersätts

med ett allmänreligiöst innehåll som inte utmanar, blir kyrkan i längden ointressant. Men det är denna strategi som används i många olika sammanhang, t.ex. på Svenska kyrkans hemsida och i uttalanden. Man tonar ned centrala delar av det kristna budskapet för att anpassa kyrkans framtoning till vad man uppfattar att majoriteten av medlemmarna kan tänkas omfatta.

Det är ingen realistisk framtidsväg. De som inte är direkt engagerade i någon kyrklig verksamhet är sannolikt inte i längden särskilt intresserade av kyrkomedlemskap. I de sekulariserade europeiska länderna växer andelen av befolkningen som inte vill tillhöra någon kyrka överhuvudtaget.

Sekulariseringen och kyrkans oförmåga att möta den har inneburit att deltagandet i kyrkornas gudstjänstliv har minskat drastiskt, men av detta kan man inte per automatik dra slutsatsen att människor har blivit mindre religiösa. Tvärtom har det som brukar betecknas som *believing without belonging* kännetecknat utvecklingen. Människor har blivit mindre benägna att engagera sig i kyrkor eller andra religiösa organisationer, men i stället har olika former av individuell religion eller andlighet ökat markant.

Det verkar som om nutidssvensken inte förväntar sig att kyrkan har något att ge. Att det är så, är knappast ägnat att förvåna. Den kyrka som majoriteten av svenskarna tillhör ger ofta inte intryck av att ha några verkliga svar på de existentiella frågorna om livets mening och målet med människans liv på jorden.

På Svenska kyrkans hemsida möts man t.ex. av formuleringar om gemenskap och stöd och Svenska kyrkan som det stilla rummet med plats för egna tankar. Gud nämns ibland, Jesus nämns sällan. För den som söker information om vad som är den centrala kärnan i kristen tro finns där inte mycket att hämta.

En mycket stor andel av kyrkomedlemmarna har alltså en svag anknytning till kyrkan och liknar i viktiga avseenden den kategori som alltså beskrivs som *believing without belonging*, åtminstone om man med *belonging* avser dem som hör till en gudstjänstfirande församling. Om man med *belonging* däremot avser formellt kyrkomedlemskap, kan en stor del av svenskarna i stället beskrivas som *belonging without believing*. Undersökningar visar att människor i denna grupp kännetecknas av en stark individualism. De ger ofta uttryck för en religiös tro eller andlighet, men de vill självständigt utforma sin tro och är inte intresserade av kyrkor eller andra religiösa institutioner. På längre sikt kan man inte räkna med att någon större andel av dem kommer att kvarstå som medlemmar i en kyrka, oavsett kyrkans ansträngningar att behålla dem.

Samtidigt förefaller kyrkan inte att vara särskilt intresserad av dem som faktiskt söker svar på frågor om vad kristen tro innebär. Sådana personer möts ofta av ett ludigt och intetsägande budskap. Vi vet att det finns lysande undantag men det förändrar tyvärr inte helhetsbilden. Men om det ökande intresset för kristen tro, särskilt bland de yngre, som forskare kunnat skönja i dagens Europa, har sin motsvarighet även i Sverige, har kyrkan särskilt stor anledning att rannsaka sig på denna punkt. Otydlighet hjälper inte de sökare som vill få veta mer om just kyrkans svar på existentiella frågor, och lär knappast heller intressera de allmänreligiöst intresserade sökare, som är inställda på att söka svaren på sina frågor utanför kyrkorna.

Identitetskris

Svenska kyrkan i dag förefaller med andra ord att ha problem med sin identitet men också med vad som är målet för hennes verksamhet. Hon ger ofta intryck av att se bevarande av den yttre strukturen som det viktigaste målet. Att behålla så många medlemmar som möjligt (och därmed säkra ekonomin) blir då ett huvudsyfte, även om detta skulle ske till priset av att kyrkans grundläggande uppgift, att förkunna evangeliet om Jesus Kristus, kommer i skymundan. Men om en kyrka skulle uppfatta sin yttre struktur som ett självändamål (eller ett medel för att skapa arbetstillfällen för de anställda) är det svårt att se hur hon kan fungera som en del av Kristi kropp. Risken är stor att hon i stället alltmer förvandlas till en institution för livsåskådningsfrå-

gor. Därmed – och det är givetvis det mest allvarliga – sviker hon sitt av Gud givna uppdrag som kyrka, men hon bäddar också för sin egen undergång. Eftersom kyrkomedlemskap är frivilligt, finns det i längden inte något underlag för en sådan institution. Den tilltalar inte de människor som vill utforma sin egen livsåskådning utan inblandning av religiösa institutioner, och den har inte heller något att erbjuda de människor som vill veta mer om vad kristen tro är.

En ny realism

Svenska kyrkan kommer att tvingas inse att den nuvarande strukturen, som härrör från den tid då medlemskap i Svenska kyrkan var obligatoriskt, inte går att bevara, och detta kommer att bli en smärtsam process.

Oavsett hur kyrkan agerar kommer hon att omfatta en allt lägre andel av befolkningen om inte Gud överraskar oss, utan vår egen förskyllan, med en väckelse. Men vem av oss, vågar – med handen på hjärtat – tro att den väckelsen springer fram i den Svenska kyrka vi nu ser.

Vi är förvissade om att Kristi kyrka på jorden kommer att leva kvar också i Sverige till dess att Herren kommer åter. Den enda vägen fram för en kyrka i kris är att återvända till sina källor och koncentrera sig på sin kärnverksamhet, att i ord och handling vittna om sin Herre och göra honom känd, trodd och bekänd.